

D AVID CLAERBOUT

SPEL VAN LICHT EN TIJD

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2009/1.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.



David Claerbout, *Ruurlo, Bocurloscheweg, 1910*, 1997, videoprojectie, duur: 60 min., geen geluid, ca. 300 x 400 cm, installatie veranderlijk, courtesy David Claerbout & Galerie Micheline Szwajcer.

Fotografie en film zijn beide registrerende media, maar hebben elk hun eigen specifieke kenmerken. In de fotografie wordt een vluchtig moment vastgelegd. De film heeft een tijdsverloop. Een evidentie die door de digitaal gemanipuleerde beelden van de Vlaamse kunstenaar David Claerbout (Kortrijk, 1969) plotseling niet meer zo zeker is.

Een van zijn vroegste video's, *Ruurlo, Bocurloscheweg, 1910* (1997) is gebaseerd op een oude postkaart die op de muur geprojecteerd wordt. Het landelijke tafereel met figuren, een boom en een windmolen, heeft naast zijn idyllische karakter en zijn pittoreske kwaliteiten niets bijzonders. Tot men opmerkt dat de blaadjes van de boom zachtjes ruisen in de wind.

Voor *Retrospection* (2000) gebruikte David Claerbout een oude klasfoto uit de jaren dertig. Vierenveertig netjes in het pak gestoken leerlingen en hun priesterleraar in soutane kijken ons aan. Plotseling zoomt de camera in op een van de leerlingen. Zijn mondhoeken gaan subtiel omhoog en vormen een fijne glimlach. We kijken naar het verleden en het verleden kijkt terug en lacht ons vrolijk toe.

Fotografie is altijd nostalgisch. De tijd wordt stilgezet maar de mens gaat verder. Het enige wat we met zekerheid weten als we een foto bekijken, is dat het afgebeelde er niet meer is. Fotograferen is altijd een beetje sterven. Melancholie is inherent aan de

LIEVEN VAN DEN ABEELE

werd geboren in Aalst in 1957. Studeerde kunstgeschiedenis. Publiceert in verschillende kranten en tijdschriften over beeldende kunst.

Is docent aan de Ecole des Beaux-Arts van de stad Bordeaux.

Adres: Nieuwpoortse Steenweg 197,
B-8400 Oostende

fotografie. Zo ook aan het werk van David Claerbout. In zijn “videofoto’s” tracht hij beelden en momenten uit het verleden te reanimeren.

In *Vietnam, 1967, near Duc Pho (reconstruction after Hiromishi Mine)* (2001), reconstrueert David Claerbout een foto van de Japanse oorlogsfotograaf Hiromishi Mine. Een met munitie geladen Amerikaans vrachtvliegtuig werd op 3 augustus 1967 door “friendly fire” neergehaald. Drieëndertig jaar later keerde David Claerbout naar de plaats terug om er het landschap te filmen. In dit landschap monteerde hij het “bevroren” beeld van het getroffen vliegtuig. Het landschap beweegt, maar de gebeurtenis is (door de foto van Mine) onbeweeglijk en dus tijdloos geworden.

Door het verleden te actualiseren, treedt het met ons in contact. Hierdoor wordt de verleden tijd opnieuw tegenwoordig. We krijgen de indruk dat het beeld bestaat in het nu in plaats van in het verleden. In de meeste van zijn werken laat David Claerbout *real time*, de werkelijke tijd van het moment waarop we de beelden bekijken, samenvallen met de *reel time*, deze van de film(spoel). Maar tegelijkertijd worden we ons ook bewust van de afstand. Het werk van David Claerbout onderzoekt ook de door onze verbeelding geconditioneerde manier waarop we kijken. Niet alle schooljongens lachen ons toe, en toch willen we best geloven dat ze dat wel doen.

HOMMAGE AAN DE FILM

Wie zelf graag een werk van David Claerbout in huis haalt, kan dit gratis downloaden op www.diacenter.org/claerbout/chooseflower.html. De computer ontvangt dan een film van een bloem naar keuze, een roze amaryllis, een gele gerbera of een rode roos, die langzaam verwelkt en na twee weken verdwijnt. Een hedendaags *memento mori*, dat ons dagelijks herinnert aan onze kwetsbaarheid, onze vergankelijkheid, onze dood; een organische tijd (de beelden van het verwelkingsproces kunnen niet worden versneld, noch worden teruggespoeld) in een virtueel tijdperk, waar veroudering en dood beschouwd worden als fenomenen uit de vorige eeuw. De bloem verwelkt, maar ze kan altijd opnieuw worden gedownload.

Verlies en herstel, het vergankelijke en het blijvende, het zijn thema's die we in dit oeuvre regelmatig tegenkomen. Een belangrijk aspect hierbij is de tijd, die meestal door de beweging van het licht zichtbaar gemaakt wordt, al spreekt Claerbout liever van "tastbaar" maken van de tijd. Bijna altijd gebeurt dit tegen een architectuur met een blijvend karakter.

Architectuur speelt in het werk van David Claerbout een belangrijke rol. Of het nu gaat om de skyline van Venetië, een kinderdagverblijf uit de jaren dertig, het voorportaal van een kantoorgebouw, een modernistische villa, een woonwijk uit de jaren vijftig of de betonnen pijlers van een verkeersknooppunt in Houston, steeds is de architectuur aanleiding tot het zorgvuldig observeren van het licht. Hij onderzoekt hoe het licht zich in de gebouwen en constructies voortbeweegt, hoe de volumes en de ruimten afzonderlijk en afwisselend verduisterd worden of integendeel, worden uitgelicht en bepaalde details, zoals de slapende zwerver in *The Stack*, tevoorschijn komen. Hierbij maakt hij zowel gebruik van zijn eigen observatievermogen als van onze verbeelding.

Een tweede constante in zijn werk is zijn belangstelling voor de filmkunst. Architectuur en film zijn twee disciplines die nauw verwant zijn. Tijd en ruimte hebben ze met elkaar gemeen. Het licht is hun gemeenschappelijk bindmiddel.

Met hun traag bewegende beelden en hun weergave van de reële tijd doen zijn werken denken aan de vroege films van Andy Warhol, meer bepaald aan *Empire* waarbij Warhol in 1964 met zijn camera gedurende acht uur en vijf minuten het bewegende licht rond de Empire State Building observeerde. Maar ook het werk van Alfred Hitchcock, die als geen ander architectuur gebruikte als een dramatisch personage, is nooit ver weg.

David Claerbouts *Shadow Piece* (2005) is een openlijke hommage aan de zevende kunst. Vanaf de trap van een modern kantoorgebouw zien we een glazen toegangsdeur. Bezoekers die het gebouw trachten binnen te treden, duwen nodeloos aan de glazen deur die onherroepelijk gesloten blijft. Alleen hun schaduwen zijn in staat om het gebouw binnen te dringen. De architectuur, de zwart-witbeelden, de cameraopstelling



David Claerhout, *Retrospection*, 2000, videoinstallatie (één kanaal), zwart-wit, geluid, afmetingen projectie: 200 x 150 cm (veranderlijk), duur: ca. 16 min., courtesy David Claerhout & Galerie Micheline Szwajcer.

en de kledij van de personages herinneren ons aan de gouden tijd van de Amerikaanse cinema. Maar ook de titel en het dispositief zijn een metafoor voor het medium zelf. Het publiek zit op de trap en het glazen raam functioneert als projectiescherm.

Ook *American Car* (2004) kan gelezen worden als een hommage aan de filmkunst. De installatie bestaat uit twee schermen die in twee op elkaar volgende zalen worden opgehangen. Op het eerste scherm zien we twee mannen in een auto. Daar ze van op de rug gefilmd zijn, kijkt de toeschouwer vanaf de achterbank samen met hen door de voorruit van hun wagen naar buiten. Door de hevige regen is er weinig of niets te zien. In de volgende zaal zien we dezelfde auto in een onmetelijk landschap. De stortbui is voorbij. De lucht trekt open. Vorm en inhoud zijn schatplichtig aan de film. De auto fungeert als bioscoop en de voorruit al scherm. Twee mannen in een auto die wachten en kijken: het is een klassieke scène uit een gangsterfilm. Maar de tijd wordt hier niet gereveleerd door het verhalende karakter van de film (dat hier totaal afwezig is) en de montage gebeurt niet in de tijd maar in de ruimte. Door ons te verplaatsen van de ene zaal naar de andere evoceren we een tijdsverloop, maar de chronologie van de twee sequensen hoeft niet per se rechtlijnig te zijn.

DE MATERIE IS LICHT

In 2004 draaide David Claerbout een meer dan dertien uur durende videofilm, in kleur en in breedbeeld, waarbij hij voor het eerst gebruik maakte van echte acteurs en een heus scenario. In *The Bordeaux Piece*, dat zich afspeelt in een van de meest geïnspireerde bouwwerken van Rem Koolhaas, komen zijn twee belangrijkste inspiratiebronnen, film en architectuur, samen. Het script is van de hand van Josse De Pauw, die ook de hoofdrol speelt. “Ik vind acteurs vaak overbodig”, zegt David Claerbout, “maar deze keer moesten ze vorm geven aan deze overbodigheid. Het script is vrij klassiek. Het narratieve systeem van *trigger and deliver* activeert de spanning tussen de personages, maar de inhoud en het onderwerp blijven ‘leeg’. Het is mij vooral te doen om de tijd, de plek en de bomen die zich op de achtergrond bevinden. Het is de taak van de acteurs om tijdelijk de aandacht af te leiden van de natuur en van het licht”.

De vader van Rem Koolhaas, de schrijver Anton Koolhaas, was directeur van de Nederlandse Filmacademie en alvorens architect te worden, werkte Rem Koolhaas een poosje als scriptwriter. Zijn architectuur is cinematografisch opgebouwd. In zijn gebouwen is de grammatica van de film gemakkelijk terug te vinden. Zo maakt hij veelvuldig gebruik van montage en *travellings*. Zelf noemt hij zijn werk “script-writing met andere middelen”.

De bouwheer van het huis in Bordeaux was uitgever. Na een auto-ongeval was hij veroordeeld tot de rolstoel. Zijn vroegere woning in de binnenstad ervoer hij als een gevangenis. Aan Koolhaas vroeg hij om op de heuvels langs de rechteroever van de



David Claerbout, *Shadow piece*, 2005, zwart-wit, geluid, duur: 25 min., digitale betacam overgezet op DVD, variabele afmetingen (ca. 5 m), courtesy David Claerbout & Galerie Micheline Szwajcer.

Garonne “een complexe woning” te bouwen, een leefruimte die in staat moest zijn om zijn complexe wereld te definiëren. De architect vertrok hierbij niet vanuit de handicap van de man, maar vanuit zijn vermogens. Koolhaas bouwde een huis met drie bouwlagen. Het onderste gedeelte beschrijft hij als een soort grot, “een reeks spelonken die in de bergwand zijn uitgekapt voor het meest intieme leven van de familie”. Het bovenste gedeelte is verdeeld in ruimtes voor de ouders en een ruimte voor de kinderen. Daartussen bevindt zich een bijna onzichtbare glazen ruimte, half binnen en half buiten, van waaruit men een prachtig zicht heeft op de historische stad en de machtige rivier. Een beweegbaar platform met de afmetingen van een mobiele kamer, stelt de rolstoelgebruiker in staat de andere niveaus gemakkelijk te bereiken.

Gefascineerd door de uitzonderlijke kwaliteit van het licht en de mogelijkheden van deze architectuur om zijn verrassende bewegingen constant te observeren, besloot David Claerbout om het huis eerder te gebruiken als drager van zijn film, dan als onderwerp of als decor. “Ik had een huis in gedachten dat eerder lijkt op huizen in Los Angeles, villa’s in staal en glas, zoals we die kennen van Pierre Koenig. Ik heb mijn cadrages zo gemaakt dat ze dit bekende beeld van staal en glas bevestigen. Wat je verder ziet is de patio, vloeren en plafonds en het panorama op de stad. De typische betonnen gaatjesconstructie van dit huis blijft geheel buiten beeld”.

Voor *The Bordeaux Piece* vond David Claerbout inspiratie bij *Le Mépris* van Jean-Luc Godard, een Franse cultfilm uit 1963 met naast Brigitte Bardot en Michel Piccoli de legendarische cineast Fritz Lang als de verfilmer van de *Odyssee*. Het belangrijkste thema van de film is integriteit. De *mépris* of de minachting uit de titel is die van een jonge vrouw voor haar echtgenoot, een vertwijfelde schrijver die door een arrogante producer wordt ingehuurd als script-doctor. Terwijl hij bezorgd is om zijn artistieke integriteit, corrumpert hij zijn geliefde door haar onbewust in de armen van de producer te drijven. Naast de talrijke verwijzingen naar de filmgeschiedenis en de Griekse mythologie wordt de film vooral gedragen door de adembenemende shots van Raoul Coutard en de pracht van de homerische landschappen op Capri. Ondanks de pregnante aanwezigheid van Bardot, wordt de hoofdrol gespeeld door de architectuur. Evenals het huis van Bordeaux, wordt de villa van de Italiaanse schrijver Malaparte, in 1939 gebouwd door Adalberto Libera, gekenmerkt door een in de rotsen uitgehouwen ondergronds gedeelte en een immens terras. Ook het scenario bevat directe verwijzingen naar *Le Mépris*. Zo voert Claerbout de beroemde scène opnieuw op waarin Bardot wil weten of haar schrijver nog van haar houdt. “Hou je van mijn haar, hou je van mijn gelaat, hou je van mijn borsten, hou je van mijn buik, ... hou je van mij?”

Maar het eigenlijke onderwerp van deze “impressionistische film”, zoals Claerbout hem noemt, is de speling van het licht. *The Bordeaux Piece* bestaat uit 68 fragmenten van elk 11 minuten en 10 seconden. Elk filmfragment toont steeds dezelfde scènes,



David Claerbout, *The Bordeaux Piece*, 2004, videoprojectie in kleur (één kanaal), maximale afmetingen projectie 300 x 169 cm, totale duur: 13 u. 43 min., courtesy David Claerbout & Galerie Micheline Szwajcer

dezelfde dialogen en dezelfde plaatsing van de acteurs. Alleen het licht verandert. De tijdsduur van de film, 13 uur en 43 minuten, valt samen met de periode tussen zonsopgang en zonsondergang. De film is zodanig opgenomen en gemonteerd dat hij gesynchroniseerd kan worden met de reële tijd in de galerij. Als we om 12 uur 's middags naar de film kijken, is het in de film ook 12 uur. “De materie waarmee ik werk is tijd”, zegt Claerbout, “en dit is een materie die iedereen kent. Iedereen weet wat het betekent om een dag, een uur of zelfs maar een paar minuten te verliezen. Als ik met mijn werk de herinnering aan deze materie kan oproepen, kan dat ruimschoots volstaan”.

NIET HET MOMENT IS UNIEK

Het recente *Sections of a Happy Moment* (2007) is een wonderlijk werk, dat in de evolutie van de kunstenaar, zowel vormelijk als inhoudelijk, nieuwe mogelijkheden opent. Tegen de achtergrond van een sociale woonwijk beleeft een modaal Chinees gezin een moment van huiselijk geluk dat door een rustgevend pianomuziekje onderstreept wordt. Twee kinderen spelen met een bal terwijl hun ouders en hun grootouders toekijken. Verder worden ze gadeslagen door een derde paar en een man met een plastic boodschappentas, terwijl twee meisjes van de scène wegwandelen.



David Claerbout, *Sections of a Happy Moment*, 2007, videoprojectie (één kanaal), 192 x 160 cm, zwart-wit, stereogeluid, duur: ca 30 min., courtesy David Claerbout & Galerie Micheline Sz wajcer.

De onbeweeglijkheid van de personages — de bal hangt roerloos in de lucht en de personages zijn verstijfd — zorgt voor de nodige verwarring en vervreemding.

Het tafereel werd gefotografeerd door talrijke camera's die op hetzelfde moment maar vanaf een andere plaats en vanaf een andere afstand hetzelfde moment hebben vastgelegd. In een bepaalde volgorde en met een bepaald ritme worden deze foto's als een film op het doek geprojecteerd. Op die manier krijgt het moment een tijdsverloop. Doordat de beelden elkaar opvolgen, ontstaat er een narratieve structuur, maar daarom nog geen verhaallijn.

De foto's van de architectuur, een woonwijk uit de jaren vijftig van de Belgische architect Renaat Braem in de Antwerpse wijk Kiel, werden door Claerbout ter plaatse genomen en digitaal "gerestaureerd". De in een studio gefotografeerde personages werden nadien met de computer in de architectuur ingebracht. Maar ondanks het complexe karakter van de technische ingrepen staat dit de eenvoud van de beelden nooit in de weg.

De opeenvolgende scènes hebben een poëtisch karakter, tot men na verloop van tijd beseft dat, onder andere door de foto's die genomen zijn door ramen en van hoger gelegen appartementen, deze mensen door bewakingscamera's in de gaten worden gehouden. Onze deelname aan hun geluk wordt een inbreuk op hun privacy. Sympathie wordt voyeurisme.

Claerbout wijst ons hier op het onvermogen om de “werkelijkheid” op een louter visuele manier te bevatten en te begrijpen. Om de complexiteit en de rijkdom van de werkelijkheid te omvatten, moet men zich verplaatsen. De mythe van “het beslissende moment” van de fotografie wordt doorgeprikt. Niet het moment is uniek, maar het gezichtspunt en doordat de camera zich verplaatst, krijgt dit “snapshot” als statisch gegeven een dynamisch karakter. Om de werkelijkheid optimaal te begrijpen moet men in staat zijn tot anticipatie en herinnering. Aan de hand van wat men reeds gezien heeft, moet men zich een idee kunnen vormen van het geheel. De opzet van kunst is dan niet alleen een beter begrijpen van de kunst, maar ook van de complexiteit van de alledaagse werkelijkheid die er aan ten grondslag ligt.

Van 14 maart tot en met 28 juni 2009 is in De Pont in Tilburg onder de titel *The Shape of Time* een overzichtstentoonstelling te bezichtigen van het werk van David Claerbout. Deze expositie werd eind 2007 voor het eerst getoond in het Centre Pompidou in Parijs en reisde daarna naar de Verenigde Staten, Canada, Zwitserland, Australië en Japan. Meer informatie vindt u bij Stichting De Pont, Wilhelminapark 1, NL-5041 EA Tilburg (postadres: Postbus 233, NL-5000 AE Tilburg), tel. +31 (0)13 543 83 00, info@depont.nl, www.depont.nl.
